

Burgerinitiatief ten tijde van corona

Neeltje Spit, Kors Visscher, Menno Hurenkamp, Evelien Tonkens, Margo Trappenburg, Universiteit voor Humanistiek, Utrecht.

Van burgerinitiatieven wordt al decennia veel verwacht. Ze vangen naar men hoopt de gaten op die door een terugtrekkende verzorgingsstaat ontstaan en functioneren als leerschool voor actief burgerschap. Via burgerinitiatieven zouden burgers de kans krijgen om meer voor elkaar te betekenen dan via vermeend kille verzorgingsstaatsarrangementen. Met de komst van de participatiemaatschappij is het stimuleren van burgerinitiatieven dan ook overheidsbeleid geworden.

Deze hoge verwachtingen zijn alleen haalbaar wanneer men er stilzwijgend van uit gaat dat burgerinitiatieven redelijk robuust zijn en ook in grillige maatschappelijke omstandigheden tegen een stootje kunnen, en ook dan een cruciale aanvulling op de verzorgingsstaat blijven. De coronapandemie is voor die laatste gedachte een interessante toets. Als burgerinitiatieven deze stresstest doorstaan, tonen zij aan een duurzame en bruikbare aanvulling op de verzorgingsstaat te zijn.

Vraag

We onderzoeken in hoeverre burgerinitiatieven in tijden van corona overeind blijven en wat deze initiatieven nodig hebben om hun rol goed te vervullen. Dit doen we aan de hand van onderzoek in vier gemeenten: Apeldoorn, Nijmegen, Houten en Utrecht.

Bestendigheid definiëren we als het vermogen om de werkzaamheden te blijven doen en doelen te blijven realiseren. (Initiatieven die volgens de deelnemers wel bestaan maar die in praktijk weinig doen zijn, dus niet bestendig zijn.) In de literatuur komen we vier factoren tegen die in normale omstandigheden een grote rol spelen in de bestendigheid van burgerinitiatief. (Zie met name het werk van Igalla, Edelenbos & Van Meerkerk, maar ook: Kleinhans & Molenveld 2018, Steen & Brandsen 2020; Tonkens en Verhoeven, 2019; De Wilde, Hurenkamp & Tonkens, 2014; Kleinhans, 2017; Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak 2011; Newman, Waldron, Dale en Carriere, 2008).

Daarbij gaat het om:

1. beschikking over (bindend en overbruggend) sociaal kapitaal
2. transformerend en strategisch leiderschap
3. een sterke relatie met de overheid en het sociaal werk
4. beschikking over organisatorische capaciteiten

Wij bepalen op basis van interviews met initiatiefnemers, betrokken ambtenaren en sociaal werkers de bestendigheid van de door ons onderzochte initiatieven. Tijdens de pandemie, tussen juni en oktober 2020, hebben we 22 initiatieven tegen het licht gehouden, door met hen zelf maar ook met ambtenaren en sociaal werkers te spreken. Dragen een goede relatie met de overheid, sociaal kapitaal, organisatorische capaciteit en leiderschap ook tijdens de Covid-crisis bij aan de bestendigheid van burgerinitiatieven?

Methodie

We hebben daarvoor digitale groeps- en individuele interviews afgenomen met deelnemers aan burgerinitiatieven. Die zijn zowel thematisch als organisatorisch te onderscheiden. Thematisch gaat het om initiatieven gericht op duurzaamheid en welzijnsinitiatieven (mede) gericht op nieuwkomers. Het organisatorische onderscheid gaat om informeel versus formeel (weinig versus veel vergaderingen en bestuursleden), én meer en minder geïnstitutionaliseerd (weinig versus veel inbedding in lokale organisaties). De variatie op deze dimensies is groot: van grootschalige, semiprofessionele initiatieven die verantwoordelijk zijn voor grote hoeveelheden publiek geld tot huiskamerinitiatieven die volledig zelfstandig zijn, van initiatieven door en voor een duidelijk afgebakende groep mensen tot initiatieven die openstaan voor iedereen die langs wandelt, en van initiatieven met een vastomlijnde publieke functie in het gemeentelijk apparaat tot initiatieven die vooral voor de betrokkenen zelf functioneren.

	Duurzaamheid	Nieuwkomers	Totaal
Geïnstitutionaliseerd en geformaliseerd	3	3	6
Geïnstitutionaliseerd, niet geformaliseerd	5	0	5
Geformaliseerd, niet geïnstitutionaliseerd	2	2	4
Niet geïnstitutionaliseerd en niet geformaliseerd	1	6	7
totaal	11	11	22

Tabel 1. Mate van institutionalisering en formaliteit van initiatieven gericht op duurzaamheid of op nieuwkomers.

Sociaal kapitaal

Er blijkt ten eerste dat sinds het begin van de crisis de helft van de initiatieven hun activiteiten niet heeft laten doorgaan. Dat klinkt als een open deur, omdat immers veel activiteiten in het openbare leven stil kwamen te liggen. Maar vaak wilde men wel door, echter lukte het niet doordat er geen mensen meer beschikbaar waren om te helpen, de doelgroep niet aan activiteiten deel durfde te nemen, of de gemeente de locatie waar het initiatief actief was gesloten had. Soms was het tijdelijk stilleggen van de activiteiten een eigen keuze, omdat de coronacrisis de activiteiten van het initiatief minder belangrijk maakte, of omdat een kartrekker de tijd en energie niet meer kon opbrengen. Deze vermoedheid vonden wij niet alleen terug bij mensen die tijdelijk gestopt waren, maar ook bij 'kartrekkers' die er nog wel in slaagden hun initiatief aan de gang te houden. Al met al was ongeveer de helft van de kartrekkers uit onze inventarisatie moe. Deze mensen wilden al langer stoppen, waarbij corona hen een (tijdelijke) uitweg bood. Dit bevestigt het beeld dat er een stigma op stoppen bestaat voor initiatiefnemers.

Ten tweede blijkt dat het 'bindend kapitaal' niet per se behulpzaam is ten tijde van een crisis. Veel deelnemers aan deze initiatieven zijn relatief kwetsbaar voor het virus. Eén van die kwetsbaarheden is leeftijd. Initiatiefnemer R die nieuwkomers ondersteunt stelt: *Veel vrijwilligers zijn ouder of hebben een oudere partner, dus er zijn er wel een paar helemaal gestopt.* Maar corona is niet alleen voor mensen op leeftijd, of met een zwakkere gezondheid, een reden om te stoppen. Ook ouders met kinderen hebben de tijd en energie niet meer om zich vrijwillig in te zetten voor mensen die relatief ver van hen afstaan en focussen zich op een kleinere kring naasten. De mate waarin verschillende groepen mensen uitvallen verschilt overigens per fase waarin het virus zit en de maatregelen die de overheid instelt. Of de scholen open zijn of niet, maakt bijvoorbeeld erg uit voor de inzetbaarheid en beschikbaarheid van ouders met kinderen. Burgerinitiatieven zitten net als vele 'gewone' burgers in een achtbaan. Zo stelt een initiatiefnemer: *Het is moeilijk om je in te blijven zetten, want de regels veranderen steeds en het mag steeds toch niet. Dus waar haal je het vandaan?* Bindend sociaal kapitaal blijft in sommige gevallen wel inzetbaar, zoals het informele initiatief C dat zich inzet voor nieuwkomers. Dit initiatief is gesplitst in kleinere groepjes, bestaande uit mensen die al sterke banden hadden: *Omdat mensen nog in kleine groepjes samen komen, blijft circa twee derde van de mensen elkaar regelmatig zien. Zo is er nog steun.* Bindend sociaal kapitaal valt dus niet helemaal weg.

Ten derde blijkt dat initiatieven die goede contacten onderhouden met medeburgers, organisaties en sociaal werkers buiten het eigen initiatief, beter in staat zijn nieuwe helpers of zelfs nieuwe kartrekkers te betrekken bij het initiatief, dan initiatieven die meer naar binnen gericht zijn en draaien op een kleine kern van betrokkenen. Met name initiatieven die al voor de crisis beschikten over veel overbruggend sociaal

kapitaal slagen er zelfs in meer activiteiten te organiseren en nieuwe bronnen aan te spreken. Een voorbeeld hiervan is initiatief N.; *Dit jaar zijn we de zomer open, normaal waren we dicht. Vanuit de kerk is er ruimte voor rouw, er komen mensen uit de wijk buiten parochie op af. De binnentuin blijft open, ook met vrijwilligers met een cultureel programma om iets luchtigs te doen.* Omdat dit initiatief gekoppeld is aan een oecumenische gemeenschap, en daardoor beschikt over veel overbruggend sociaal kapitaal, zijn zij in staat mensen die normaliter niet deelnemen aan hun initiatief toch te betrekken. Dit vertaalde zich vervolgens ook in het rekruteren van helpers voor activiteiten die het initiatief opzette voor andere doelgroepen. De initiatieven die meer externe contacten onderhouden, kunnen door nieuwe aanwas hun activiteiten vaker en op grotere schaal laten doorgaan dan initiatieven met weinig externe contacten. Zeker in de eerste maanden van de crisissuitbraak staan nieuwe actieve burgers op. Zo gaat initiatiefnemer K die zich inzet voor duurzaamheid voortvarend aan de slag: *Er is een groep nieuwe mensen bijgekomen omdat wij wel doorgingen terwijl andere voorzieningen niet doorgingen. Deze mensen komen niet meer alleen uit onze wijk maar ook de rest van de stad, omdat mensen niks meer te doen hebben. Dus we zijn meer dagdelen open.*

In principe kan de sociaal werker initiatieven helpen om hun overbruggend sociaal kapitaal aan te vullen, door initiatiefnemers in contact te brengen met mensen en organisaties van buiten het eigen netwerk. Maar meerdere initiatieven signaleren dat sociaal werkers minder dan voorheen aanwezig zijn. Een sociaal werker in een kleine gemeente beaamt dit: *Ik ben gewoon minder in de wijken, want ik heb de hele dag online-vergaderingen, en kan dan niet tussendoor naar [een buitenwijk] fietsen. En ik kan niet in [die buitenwijk] werken, want alles is dicht.* Initiatieven die zelf al beschikking hebben over veel overbruggend sociaal kapitaal merken hier niet veel van, maar dezelfde sociaal werker spreekt wel zorgen uit over kwetsbare en geïsoleerde mensen die door de crisis nog moeilijk te bereiken zijn.

Burgerinitiatieven die in staat zijn om (ondanks vermoeidheid en kwetsbaarheid onder de deelnemers) nieuw sociaal kapitaal aan te boren blijken bestendiger: door wel open te zijn, activiteiten aan te bieden, en een-op-een langs deuren te gaan.

Leiderschap

Het blijkt dat burgerinitiatieven bij een crisis van buitenaf meer baat hebben bij 'transformatief' leiderschap dan bij 'strategisch' leiderschap. Het is belangrijker om een kartrekker te hebben die mede-kartrekkers en nieuwe helpers weet te motiveren en duidelijk richting durft aan te geven, dan een kartrekker die goede banden met de overheid onderhoudt. Het vermogen om leiderschap te tonen naar externe organisaties is minder effectief, aangezien juist grotere instanties zoals de overheid op dit moment minder kunnen betekenen. Het blijkt dat zeer gemotiveerde initiatiefnemers soms zelfs in een hogere versnelling doorgaan, omdat de crisis nieuwe vragen en problemen oproept. Sommige nieuwe vrijwilligers moeten niet zo zeer gemotiveerd worden, eerder afgeremd, zo zegt initiatiefnemer van V: *De*

nieuwkomers (vrijwilligers binnen het BI), daarvoor moet ik politie zijn. Ik moet iedere keer zeggen, ho jongens, niet met te veel te gelijk, kinderen naar buiten, het wordt te vol.' Dit is in tegenstelling tot andere initiatieven, waar een gebrek aan transformatief leiderschap te duiden is. Een kartrekker van initiatief M dat zich inzet voor de energietransitie heeft alle activiteiten stilgelegd, ondanks het feit dat er nog wel anderen in het initiatief zijn die door willen. De helpers noemen in het interview verschillende manieren om door te kunnen gaan ondanks de beperkende maatregelen, zoals 'in de tuin afspreken' voor consultaties. De kartrekker pakt deze suggesties evenwel niet op, wat het aantal activiteiten tot een absoluut minimum beperkt. Als de interne communicatie afneemt, en de leider dus weinig blijkt geeft van het vermogen om transformatief leiderschap te tonen, neemt de motivatie van helpers ook sterk af. Sociaal werkers blijken ook een rol van betekenis te spelen in transformatief leiderschap, door het coachen van de kartrekkers en het geven van zowel praktische als emotionele steun.

Waar kartrekkers de bestendigheid van hun initiatief kunnen bevorderen door hun medekartrekkers en helpers te motiveren, blijkt hun vermogen om goede connecties te onderhouden met de buitenwereld de bestendigheid nauwelijks ten goede te komen. De kartrekker van het geïnstitutionaliseerde duurzaamheidsinitiatief K zoekt instanties en de gemeentelijke overheid actief op, maar krijgt nauwelijks respons. Hij ervaart dat ambtenaren moeilijk te bereiken zijn: *Alle ambtenaren zaten op hun eigen kamertje, er zat niemand op het kantoor, er was niemand op het wijkbureau, er was gewoon niemand*". Zijn vaardigheid om allianties aan te gaan is nu weinig effectief, sterker nog, deze werkt hem tegen omdat dit hem frustraties oplevert over de gemeente. Hij besluit grotendeels zijn eigen koers te varen, zijn eigen visie en ideeën vooropstellend. Dit is een treffend voorbeeld van een kartrekker die van strategisch leiderschap overstapt naar transformatief leiderschap om het initiatief draaiend te houden.

Initiatiefnemer F die maatschappelijke ondersteuning biedt aan nieuwkomers stelt dat de hulp enkele maanden geen doorgang kon vinden doordat de locaties waar het inloopspreekuur plaatsvond gesloten waren. De spreekuren vonden plaats in het gemeentehuis, dat vanaf maart dicht ging. De kartrekkers van initiatief F hebben voor aanvang van de crisis in nauwe samenwerking met het sociaal werk strategisch leiderschap getoond, en daardoor ruimte van de overheid gekregen. Dit initiatief heeft dus gedaan wat onder normale omstandigheden leidt tot meer bestendigheid, namelijk via strategisch leiderschap een locatie van de gemeente verkrijgen. Tijdens deze crisis zien we echter dat dit eerder getoonde leiderschap de bestendigheid negatief beïnvloedt: door een paar maanden dicht te zijn raakte het initiatief contact met de achterband deels kwijt. Na enkele maanden kon dit mondjesmaat weer plaatsvinden, maar de toestroom werd aanzienlijk minder.

Kleinschaligheid, informaliteit en een beperkte mate van institutionalisering lijken behulpzaam bij het overleven ten tijde van een crisis. Leiderschap dat hierop aansluit is er vooral op gericht om de (nieuwe) kartrekkers en helpers optimaal te laten

functioneren binnen het initiatief, eerder van het ‘transformatieve’ dan van het ‘strategische’ soort.

Relatie met de overheid en sociaal werker

Onder normale omstandigheden wordt een goede relatie met overheid gezien als belangrijke voorwaarde voor bestendigheid. Het blijkt echter dat door deze crisis juist burgerinitiatieven die een sterke relatie met de overheid hebben moeite hebben om hun activiteiten voort te zetten. Dit valt te rijmen met eerder onderzoek dat stelt dat actieve burgers die veel met de overheid te maken hebben gefrustreerd raken, vanwege zogeheten "sociale opwarming", het fenomeen dat overheden veel van burgers verwachten. Dit impliceert dat ze heel goed naar burgers gaan luisteren en hen gaan helpen, en er dan niet op rekenen dat dat omgekeerd ook verwachtingen wekt. Juist als de overheid burgers prijst en naar hen wil luisteren, krijgen ze hogere verwachtingen en worden ze eerder boos. Voor de minder geïnstitutionaliseerde initiatieven, die niet afhankelijk zijn van de overheid, valt er ook geen steun weg nu de gemeente haar deuren sluit.

De band met de overheid is in coronatijd eerder een last dan een zege, omdat gemeenten, gezien de voorbeeldfunctie die zij als overheidsorgaan innemen, de coronamaatregelen uitzonderlijk streng naleven. Ambtenaren doen geen rondjes meer door de wijk, zijn telefonisch moeilijker benaderbaar en momenten om te sparren zijn veelal kort en oppervlakkig. ‘Echt contact’ is afgenomen door deze opstelling van de gemeente. Burgerinitiatief I, dat zich inzet voor insecten vertelt: *Normaliter praatten we anderhalf uur met de gemeente iedere maand. Nu een telefoontje, dan ben je in een kwartier klaar en doe je niks. Op een goed moment was het wel weer mogelijk om af te spreken, maar toen wilden ze nog steeds niet praten. De gemeente blijft aan de superveilige kant hangen. Er is veel frustratie door minder en oppervlakkiger contact.*

Daarnaast is er frustratie over dat er minder kan en mag. Juist geïnstitutionaliseerde initiatieven verwijten de gemeente een gebrek aan flexibiliteit en initiatief. Zo stelt diezelfde kartrekker van het duurzaamheidsinitiatief dat hij het ‘*gemist heeft dat de gemeente niet het initiatief heeft genomen om een ruimte te maken waar dat mogelijk is*’. Burgerinitiatieven zijn teleurgesteld dat de overheid stilvalt, omdat daardoor ook de activiteiten van het initiatief stil komen te liggen. Initiatiefnemer S die zich richt op duurzame energie, vertolkt eenzelfde geluid: *Alles is stil komen te liggen, al onze ideeën zijn afgeschoten door de overheid.*

Hooggespannen verwachtingen en het risico op teleurstelling vinden we niet alleen bij initiatieven. Ook het tegenovergestelde is het geval: de overheid die in crisistijd blijft verwachten dat een geïnstitutionaliseerd initiatief hetzelfde werk uitvoert als voordien. Zo voelt initiatiefnemer G, die de wildstand monitort, grote druk om door te gaan, terwijl zij en haar partner een zwakke gezondheid hebben en ze liever zou stoppen. Het voelt voor haar niet goed om door te gaan, maar ze weet dat er binnen de overheid niemand anders haar taak zou overnemen. Ze is in tweestrijd:

‘De gemeente, de politie en de provincie zeggen, je moet kiezen voor je eigen gezondheid, maar we willen graag dat je doorgaat.’

Sociaal werkers worden vooral ingezet door minder mondige initiatiefnemers en minder geïnstitutionaliseerde initiatieven. Maar net zoals de contacten met gemeenteambtenaren verminderen, hebben burgerinitiatieven ook minder frequent contact met sociaal werkers dan voor de coronacrisis. Sociaal werkers trekken zich terug, uit eigen beweging of gestuurd door hun welzijnsorganisatie of de gemeente. Ook burgerinitiatieven zelf kiezen ervoor om het contact met de sociaal werker af te houden. Dit blijkt onder meer uit de woorden van initiatiefnemer C die zich als oudkomer inzet voor nieuwkomers: *Ik ben gestopt met gesprekken met sociaal werker A. om mijn gezondheid te beschermen.* Dezelfde initiatiefnemer C stelt: *Ik heb met sociaal werker A contact, die regelt dingen voor ons, en we hebben afgesproken dat we even wachten tot corona klaar is. A. staat tussen ons en de gemeente. Als de gemeente zegt: het mag weer, komt dat via A.’* Deze initiatieven gebruiken de sociaal werker als woordvoerder richting de gemeente en als sparringpartner. Sociaal werkers fungeren primair als bruggenbouwers voor niet-geïnstitutionaliseerde en informele initiatieven. Deze initiatiefnemers hebben vaak beperkt beschikking over bindend en overbruggend sociaal kapitaal, waar de sociaal werker in kan voorzien.

Sommige sociaal werkers blijken zelf ook kritisch naar de gemeente. Zo zegt een sociaal werker: *Ik neem het de overheid kwalijk dat die zo weinig stilstaat bij alle vrijwilligers die het mogelijk maken voor mensen om zich aan de regels te houden.’* Tegelijkertijd wijzen meerdere burgerinitiatieven op de afwezigheid van het welzijnswerk in de wijk. Initiatief N: *“Het wijkcentrum is heel streng, de gezondheidsmakelaar krijgt geen ruimte meer en ook de opbouwwerker trekt zich terug.* Deze initiatiefnemer is gefrustreerd door de terughoudende opstelling van de sociale professionals.

Het blijkt wel dat initiatiefnemers die een persoonlijke band hebben met een ambtenaar of politiek figuur meer begrip kunnen opbrengen voor de lastige omstandigheden waarin de ambtenaar of wethouder moet opereren. Initiatiefnemers met een persoonlijke band stellen hun verwachtingen naar beneden bij. Dit komt relatief vaak voor in kleinere gemeenten, waar de afstand tussen politiek en burger letterlijk en figuurlijk kleiner is. Initiatiefnemer B die grondstoffen duurzaam hergebruikt stelt: *‘Ik heb veel begrip, omdat het zomervakantie is, er is covid en je zag in het lokale sufferdje dat er twee wethouders weg zijn, dus dan snap je dat ze het druk hebben.’*

Een sterke relatie met overheid in deze crisis maakt het overleven van burgerinitiatieven niet waarschijnlijker, vermoedelijk eerder moeilijker. Initiatieven die afhankelijk zijn van een ruimte van de gemeente verliezen die ruimte meestal als de gemeente de deuren dicht doet en over gaat op thuiswerken. Het zet hun relatie onder spanning, terwijl initiatieven die los van de overheid opereren naar believen doorgaan. De sociaal werker kan voor minder geïnstitutionaliseerde initiatieven een

belangrijke tussenpersoon vormen en ondersteuning bieden, zeker als de sociaal werker naast de initiatiefnemer staat en optimaal gebruik maakt van haar discretionaire ruimte.

Organisatorische capaciteiten

Dan is er tenslotte de kwestie van de organisatorische capaciteiten van het initiatief: in staat zijn tot fondsenwerving, ledenwerving en planning van activiteiten. Voor zover die neerslaan in formele structuren (een bestuur, vaste vergaderdata) zitten ze de bestendigheid in de weg. Grootschalige en professionele initiatieven hebben natuurlijk veel organisatorische capaciteit, maar ook een verantwoordelijkheid voor de gezondheid van hun helpers en eventuele werknemers. Een initiatief dat bestaat uit twee vrienden die vanaf hun keukentafel hun initiatief runnen is niet op die manier juridisch verantwoordelijk. Een initiatief dat als stichting opereert heeft een juridische verantwoordelijkheid voor de mensen die deelnemen aan hun activiteiten.

In een gesprek tussen twee kartrekkers wordt dit verschil duidelijk: het kleinschalige initiatief U is flexibel, want de kartrekker werkt vanuit haar eigen huis, meestal in haar eentje, soms in samenwerking met de sociaal werker, maar uiteindelijk *“Ben [ik] geen bedrijf, ik doe dit ook maar gewoon omdat ik het leuk vind om zo bezig te zijn”*. In het interview reageert initiatiefnemer R op de vrij optimistische situatieschets van U: *“Voor ons is de situatie wel een beetje anders. Wij zijn helemaal afhankelijk van onze vrijwilligers, en door de eerste lockdown zijn alle vrijwilligers gestopt. We moesten eerst weten of het veilig was en hoe dat dan ging”*. Omdat de kartrekker van R als voorzitter van een organisatie verantwoordelijk is voor de gezondheid van haar medewerkers, zijn hun activiteiten stilgelegd tot er een veilige manier van werken gevonden is. Pas toen er een draaiboek lag voor omgaan met verschillende potentiële problemen, konden de activiteiten weer mondjesmaat worden opgestart. Het kleinschalige initiatief, kon vrij makkelijk nieuwe plannen maken en haar werkwijze aanpassen zonder ingewikkelde draaiboeken.

Meerdere formeel georganiseerde initiatieven geven aan dat de bestaande structuren hen nog maar deels van dienst zijn. Initiatiefnemer Q zegt: *‘Een grote vergadering heeft minder positieve gevolgen dan vroeger. De echt kleine, informele dingen die buiten het bestuur om geregeld worden, gaan eigenlijk heel goed.’* Grootschalige initiatieven zien zich dus gedwongen om over te gaan op een kleinschaliger aanpak om door te kunnen gaan. Kleinschalige werkvormen blijken voor de meeste formeel georganiseerde BI het beste alternatief voor het opzetten of uitvoeren van activiteiten. Dit wordt wel als tijdrovender en tijdsintensiever ervaren.

Grootschalige bijeenkomsten zoals algemene ledenvergaderingen gaan niet door of worden meerdere malen uitgesteld. Eén initiatief probeert nog om de algemene ledenvergadering deels fysiek en deels digitaal te houden, maar de vergadering gaat na enkele verplaatsingen online door. Dit wordt niet ervaren als een productieve manier van samenkomen, hoewel de vergadering verrassend goed bezocht wordt. Digitaal contact wordt niet ervaren als bevredigend of effectief contact. Het

blijft vrij formeel en afstandelijk en er vindt minder interactie plaats. Zo vertelt lid van initiatief Q, een energiecorporatie: *We hebben een paar keer met een man of 50 vergaderd. En nu weer digitaal, in groepen van acht tot twaalf mensen. Mensen zijn stiller, het wordt meer zenden dan dialoog.*

Het kopje koffie na de vergadering verdwijnt, en daarmee ook de plannenmakerij, motivatie en het plezier. Bij veel initiatieven wordt nog wel vergaderd, maar niet veel meer samen gedaan of beleefd. De informeel georganiseerde initiatieven blijken beter in staat om de gezamenlijkheid vast te houden dan formele initiatieven, die vaak de flexibiliteit ontberen om zich aan de nieuwe omstandigheden aan te passen. Een initiatiefnemer van een formeel initiatief verzucht: *Alles opnieuw organiseren kost veel tijd en energie, waardoor er minder tijd en energie is voor nieuwe projecten.* Het ontberen van informeel contact legt de wezenlijke functie ervan in deze crisis bloot. Een formeel georganiseerd initiatief Q verzucht: *De ervaring van de hele groep in de zaal, wie zet er koffie en wie doet de afwas, je mist de inspirerende omgeving...*”

Geformaliseerde initiatieven zijn beperkt flexibel in het omgaan met de nieuwe situatie die ontstaat door de pandemie en de overheidsmaatregelen. Daarbij belemmert digitalisering van contact zowel informeel als formeel georganiseerde initiatieven om op een prettige en effectieve manier hun activiteiten voort te zetten. Informeel georganiseerde initiatieven blijken beter in staat zich aan te passen aan nieuwe omstandigheden.

Conclusie

Onze resultaten afgezet tegen de vier factoren die in normale tijden veelal aangewezen worden als cruciaal voor het overleven van burgerinitiatief, levert tabel 2 op.

	Sociaal	kapitaal	Leiderschap		Contact met instituties	Organisatiecapaciteit
	<i>Bindend</i>	<i>Overbruggend</i>	<i>Transformatief</i>	<i>strategisch</i>		
Positief		X	X			
Neutraal				X		X
Negatief					X	X

Tabel 2. Uitwerking van de deilverklaringen van de bestendigheid van burgerinitiatief ten tijde van crisis (n=22).

We constateren dat juist de initiatieven die een stevige kerngroep hebben, goed georganiseerd zijn en daardoor ook een nauwe band met de overheid onderhouden, ten tijde van crisis erg kwetsbaar zijn en niet goed in staat om hun activiteiten voort te zetten en hun rollen te blijven vervullen. Als de overheid terugvalt in crisismodus heeft ze andere zorgen dan die van burgerinitiatief.

Dat resultaat past eigenlijk niet zo goed in het beeld van het burgerinitiatief dat helpt de verzorgingsstaat vernieuwen of zelfs vervangen. Het past wel bij het beeld van actieve burgers die zichzelf graag nuttig willen maken, omdat ze solidair willen zijn met anderen of omdat ze plezier hebben in zelfontplooiing. Wie frustratie en burn-out bij actieve burgers wil voorkomen, zou twee dingen moeten doen.

Ten eerste inzetten op informeel contact. Bijvoorbeeld een gesprek met een wijkmanager of sociaal werker, een kopje koffie na een vergadering, of napraten na een activiteit. Zulke momenten zijn niet alleen gezellig, maar zijn ook van grote waarde voor het maken van connecties, het uitwisselen van ideeën en wederzijdse enthousiasmering. Een ambtenaar of sociaal werker die regelmatig in de wijk te vinden is, bereikbaar is voor burgers en een relatie heeft met de betrokkenen kan er zorg voor dragen dat steun daar terecht komt waar die nodig is.

Ten tweede, om eens een modieuze term te gebruiken, het eerlijke verhaal vertellen. Een burgerinitiatief is goed en belangrijk maar geen vervanging of vernieuwing van de verzorgingsstaat (of representatieve democratie). De energie die uit burgerinitiatief voortkomt is mede afhankelijk van de overheid, het bedrijfsleven en het middenveld. Als die zich terugtrekken op hun kerntaken blijft het initiatief niet alleen verweesd achter, maar voelt men zich in retrospectief ook voor het lapje gehouden.

Literatuur

Allen, J.A. & S.L. Meuller (2013) "The revolving door: A closer look at major factors in volunteers' intention to quit", in *Psychology Faculty Publications* 73(1) 1-37

Alfes, K., A. Shantz & T. Saksida (2014) "Committed to Whom? Unraveling How Relational Job Design Influences Volunteers' Turnover Intentions and Time Spent Volunteering", in *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 26(1) 2479-2499

Bailey, N. (2012) "The role, organisation and contribution of community enterprise to urban regeneration policy in the UK", in *Progress in Planning* 77(1) 1-35

Blonk, L. & A. van den Bosch (2018) *Niet meer zomaar te stoppen: Over duurzaamheid van burgerinitiatieven*. Movisie en Universiteit voor Humanistiek.

Connelly, S., M. Bryant & L. Sharp (2020) "Creating Legitimacy for Citizen Initiatives: Representation, Identity and Strategic Networking", in *Planning Theory & Practice* 21(3) 392-409

De Wilde, M., M. Hurenkamp & E. Tonkens (2014) 'Flexible relations, frail contacts and failing demands: How community groups and local institutions interact in local governance in the Netherlands'. *Urban Studies* 51(16)

- Elferink, J. & C. Scholten (2009) *Met pensioen als vrijwilliger? Onderzoek naar de inzet van oudere vrijwilligers*. Movisie en Vilans.
- Felfe, J., K. Tartler & D. Liepmann (2004) “Advanced Research in the Field of Transformative Leadership”, in *Zeitschrift für Personalforschung (ZfP)* 18(3) 262-288
- Hurenkamp, M., E. Tonkens & J.W. Duyvendak (2011) ‘Locally produced, nationally contested. Citizenship in the Netherlands’ *Citizenship studies* (15-2)
- Igalla, M., J. Edelenbos & I.F. van Meerkerk (2019) “Citizens in Action, What Do They Accomplish? A Systematic Literature Review of Citizen Initiatives, Their Main Characteristics, Outcomes, and Factors”, in *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30(5) 1176-1194
- Igalla, M., J. Edelenbos & I.F. van Meerkerk (2020) “What explains the performance of community-based initiatives? Testing the impact of leadership, social capital, organizational capacity, and government support”, in *Public Management Review* 22(4) 602–632
- Jung, D.I., C. Chow & A. Wu (2003) “The Role of Transformational Leadership in Enhancing Organizational Innovation: Hypotheses and Some Preliminary Findings”, in *The Leadership Quarterly* 14(1) 525-544
- Kleinhans, R. (2017) “False promises of co-production in neighbourhood regeneration: the case of Dutch community enterprises”, in *Public Management Review* 19(10) 1500-1518
- Meerkerk, I. van, B. Boonstra & J. Edelenbos (2013) “Self-Organization in Urban Regeneration: A Two-Case Comparative Research”, in *European Planning Studies* 21(10) 1630-1652
- Meerkerk, I. van, R. Kleinhans & A. Molenveld (2018) “Exploring the durability of community enterprises: A qualitative comparative analysis”, in *Public Administration* 96(1) 651–667
- Newman, L., L. Waldron, A. Dale & K. Carriere (2008) “Sustainable urban community development from the grassroots: Challenges and opportunities in a pedestrian street initiative”, in *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability* 13(2) 129-139
- Seixas, C. & F. Berkes (2009) “Community-Based Enterprises: The Significance of Partnerships and Institutional Linkages”, in *International Journal of the Commons* 4(1) 183-212
- Tonkens, E., & Verhoeven, I. (2019). The civic support paradox: Fighting unequal participation in deprived neighbourhoods. *Urban Studies*, 56(8), 1595-1610.

Veldheer, V., J.-J. Jonker, L. van Noije & C. Vrooman (2012) *Een beroep op de burger; Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Sociaal en Cultureel Rapport 2012*. Sociaal en Cultureel Rapport; SCP.

Voorberg, W.H., V.J.J.M. Bekkers & L.G. Tummers (2015) "A Systematic Review of Co-Creation and Co-Production: Embarking on the social innovation journey", in *Public Management Review* 17(9) 1333-1357